

## Między wspólną krwią a normą prawną – zasady dziedziczenia testamentowego i ustawowego w prawie polskim i związane z tym zagrożenia rodzinne

Between blood kinship and legal norms – rules of testamentary and statutory inheritance in Polish law and related family risks

Szymon Kęsik

Wrocław

<https://orcid.org/0009-0004-9285-7649>

**Abstract:** This article examines the impact of blood ties and family relations on the fundamental institutions of inheritance law, focusing on the principles of testate and intestate succession. The aim of the article is to systematize issues related to both the acquisition and renunciation of an inheritance by close relatives and related risks. Particular attention is devoted to the issue of renouncing an inheritance on behalf of minor children by their legal guardians. The article presents complex issues of inheritance law of clear, structured and accessible manne, addressing matters that concern almost every individual. Knowledge of these issues is of significant practical importance because in accordance with the latin maxim *ignorantia iuris nocet* (ignorance of the law is harmful), a lack of legal awareness may lead to serious and in some cases irreversible legal consequences. The article employs the doctrinal-legal method, which involves the analysis of legal provisions as well as the interpretation of case law and legal doctrine.

**Keywords:** estate; last will and testament; statutory share; disinheritance; minor children

**Abstrakt:** Niniejszy artykuł podejmuje temat wpływu więzów krwi i relacji rodzinnych na podstawowe zagadnienia dotyczące prawa spadkowego, koncentrując się na zasadach dziedziczenia testamentowego i ustawowego. Celem artykułu jest uporządkowanie zagadnień związanych z nabyciem, jak i odrzuceniem spadku przez osoby najbliższe i związane z tym zagrożenia. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniu odrzucenia spadku w imieniu małoletnich dzieci przez ich opiekunów prawnych. Artykuł w sposób uporządkowany i przystępny przybliży skomplikowane zagadnienia prawa spadkowego, które dotyczą niemal

każdej osoby. Znajomość tych zagadnień ma istotne znaczenie praktyczne, gdyż zgodnie z łacińską paremią *ignorantia iuris nocet* (nieznajomość prawa szkodzi), może prowadzić do poważnych, a niekiedy nawet nieodwracalnych konsekwencji prawnych. W artykule zastosowano metodę dogmatyczno-prawną, polegającą na analizie przepisów prawa oraz interpretacji orzecznictwa i doktryny.

**Słowa kluczowe:** spadek; testament; zachówek; wydziedziczenie; małoletnie dzieci

## Wprowadzenie

Sprawy związane ze spadkiem, a mianowicie z kolejnością dziedziczenia, przyjęciem i odrzuceniem spadku, zachowkiem, należą do jednych z najważniejszych zagadnień prawa cywilnego i prawa rodzinnego. Rodzina jako podstawowa wspólnota społeczna posiada szczególną ochronę prawną, zaczynając od Konstytucji RP, licznych ustaw, a kończąc na bardzo wielu zwyczajach. To właśnie w rodzinie przekazywane są normy społeczne, wartości, fundamenty wychowania oraz, w zależności od majątności rodziny, różnego rodzaju dobra materialne. Dziedziczenie to jeden z elementów zapewniających ciągłość międzypokoleniową i stabilność ekonomiczną rodziny. Śmierć bliskiej osoby jest zawsze trudnym i bolesnym doświadczeniem emocjonalnym, które wiąże się z koniecznością podjęcia bardzo ważnych decyzji, m.in. dotyczących pozostawionego majątku. Znajomość reguł prawnych ułatwia rodzinie przejście przez ten trudny i niekiedy skomplikowany okres czasu. Szczególnie ważne jest podjęcie decyzji o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, ponieważ w ramach nabywanego majątku można odziedziczyć również długi po osobie zmarłej. Brak znajomości przepisów i przyjęcie spadku z ukrytymi długami może bardzo negatywnie wpłynąć na sytuację finansową całej rodziny i stać się źródłem dodatkowego stresu, już i tak w trudnym okresie, jakim jest strata bliskiej osoby.

W życiu codziennym wiele osób decyduje się skorzystać z instytucji zachowku, która chroni najbliższą rodzinę przed pominięciem w spadkobranium. Ustawowa ochrona członków najbliższej rodziny potwierdza, że rodzina jest szczególnie chroniona przez prawo, a osoby najbliższe powinny mieć zapewnione minimalne zabezpieczenie majątkowe po krewnym. W ostatnim czasie praktycy prawa spotykają się z problemem nieznajomości kolejności dziedziczenia przez członków rodziny. Dominuje pogląd w społeczeństwie, że danej osobie coś się należy przez sam fakt spokrewnienia. Znajomość kolejności dziedziczenia pozwala zrozumieć, co i w jakim udziale otrzyma ewentualny spadkobierca. Z perspektywy nauk o rodzinie sprawy spadkowe mają kluczowe znaczenie, ponieważ wpływają na jakość relacji rodzinnych oraz przekazywanie majątku z uwzględnieniem poczucia sprawiedliwości. Odpowiednie uregulowania kwestii majątkowych, już za życia spadkodawcy, pomagają zachować spokój

i zgodę w rodzinie oraz ograniczyć ryzyko konfliktów rodzinnych, które często pojawiają się po śmierci bliskiej osoby.

## I. Skład i chwila otwarcia spadku

Zgodnie z polskim porządkiem prawnym prawa i obowiązki majątkowe zmarłego przechodzą z chwilą śmierci na jedną lub kilka osób, stosownie do przepisów zawartych w *Kodeksie cywilnym* (*Kodeks cywilny* 1964, 922 §1). W skład spadku po osobie zmarłej wchodzi ogół cywilnoprawnych praw i obowiązków majątkowych, które w związku ze śmiercią spadkodawcy przysługują lub obciążają spadkobierców (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2018). Spadkodawcą w prawie polskim może być tylko zmarła osoba fizyczna. Inny podmiot prawny, w tym przypadku, nie może być traktowany jako spadkodawca (Sylwestrzak 2026, 922). Otwarcie spadku następuje z chwilą śmierci spadkodawcy (*Kodeks cywilny* 1964, 924). Określenie otwarcia spadku ma bardzo kluczowe znaczenie, ponieważ w tym momencie następuje dziedziczenie lub nabycie przedmiotu objętego zapisem windykacyjnym. Chwila otwarcia spadku decyduje także o tym, co wejdzie w jego skład – co spadkodawca pozostawił po sobie (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2050) oraz kto jest spadkobiercą (*Postanowienie SN* 2019, I NSNc 3/19). Nabycie spadku przez spadkobiercę następuje w chwili jego otwarcia (*Kodeks cywilny* 1964, 925). W prawie polskim przejście praw i obowiązków masy spadkowej jest bezpośrednio związane ze śmiercią spadkodawcy. Nabycie spadku następuje niezależnie od tego, czy spadkobierca złoży oświadczenie o jego przyjęciu, w tym nie ma również konieczności uzyskania rozstrzygnięcia właściwego organu państwowego. Oznacza to, że spadkobierca wstępuje w ogół praw i obowiązków zmarłego *ex lege* (z mocy prawa). Skutek ten powstaje nawet wtedy, gdy spadkobierca nie wie o śmierci spadkodawcy, ani o fakcie nabycia spadku. Ustawowe powiązanie chwili nabycia spadku ze zdarzeniem, jakim jest śmierć osoby fizycznej, prowadzi do tego, że w momencie otwarcia spadku, spadkobierca automatycznie przejmuje wszystkie prawa i obowiązki, wchodzące w jego skład (*Wyrok SA w Krakowie* 2015, I ACa 799/15). W konsekwencji późniejsze postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku przez określonego spadkobiercę, jak również sporządzony przez notariusza akt poświadczenia dziedziczenia, mają charakter wyłącznie deklaratoryjny, a nie konstytutywny, czyli potwierdzają jedynie stan prawny, który wcześniej powstał z mocy prawa (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2050). Jest to czasami bardzo niebezpieczna sytuacja, szczególnie gdy rodzina nie utrzymuje ze sobą kontaktu i nie pielęgnuje swoich więzi. Największym zagrożeniem jest spadek po członkach rodziny, którzy są uzależnieni od różnego rodzaju używek. Takie osoby często posiadają długi, niekiedy ukryte. Do nabywanego majątku zaliczać się będą również

zobowiązania takich osób, które niekiedy będą stanowiły niebagatelny problem. Choć spadkobiercy nabywają spadek już w chwili śmierci spadkodawcy, nabycie to ma charakter jedynie prowizoryczny. Spadkobierca może złożyć oświadczenie o odrzuceniu spadku albo mogą wystąpić inne zdarzenia, przewidziane w *Kodeksie cywilnym* (*Kodeks cywilny* 1964, 940), takie jak trwająca sprawa rozwodowa między małżonkami, separacja, popełnienie ciężkiego przestępstwa względem spadkodawcy, zniszczenie lub ukrycie testamentu spadkodawcy, uporczywe uchylanie się od wykonywania obowiązków rodzinnych, na podstawie których spadkobierca zostanie wyłączony przez sąd od dziedziczenia lub na podstawie niegodności dziedziczenia (*Kodeks cywilny* 1964, 928) nie będzie mógł dziedziczyć po osobie zmarłej jej majątku (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2051).

## 2. Tytuł do spadku

Powołanie do spadku może nastąpić z ustawy albo testamentu. Sporządzenie ważnego testamentu oraz wyznaczenie w ten sposób spadkobiercy wyklucza dziedziczenie ustawowe, jeżeli spadkobierca testamentowy otrzymany spadek przyjmie (*Kodeks cywilny* 1964, 926 § 1 i § 2). Te dwie możliwości są jedynymi w polskim prawie podstawami do spadku. Mają charakter wyłączny, co oznacza, że żadna inna podstawa nie może być źródłem dziedziczenia (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2051). Orzecznictwo Sądu Najwyższego potwierdza poglądy doktryny, przyznając pierwszeństwo dziedziczeniu testamentowemu. Zgodnie z linią orzecniczą, zasada konstytucyjnej ochrony woli spadkodawcy została wyrażona w art. 926 § 2 k.c., przewidującym pierwszeństwo dziedziczenia na podstawie testamentu przed dziedziczeniem ustawowym oraz w art. 948 k.c. wyrażającym zasadę *interpretatio in favorem testamenti* (zasada życzliwej wykładni testamentu) (*Postanowienie SN* 2022, I CSK 1416/22). Zatem dziedziczenie ustawowe znajduje zastosowanie w sytuacji, gdy osoba zmarła nie sporządzi aktu swej ostatniej woli – testamentu. Stanowisko Sądu Najwyższego, w tej kwestii, jest także jednoznaczne. W myśl art. 926 § 2 k.c. dziedziczenie ustawowe, co do całości spadku, następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą. W świetle tego przepisu nie może być wątpliwości, że spadkodawca nie powołał spadkobiercy, o ile sporządzony przez niego testament okazał się nieważny (*Postanowienie SN* 1998, III CKN 398/97).

Bardzo ciekawym zjawiskiem, na gruncie prawa cywilnego, jest dziedziczenie części spadku. W polskim prawie nie funkcjonuje rzymska zasada *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest* (nikt nie może umrzeć częściowo z testamentem, częściowo bez testamentu), która wyłączała możliwość jednoczesnego dziedziczenia spadku częściowo na podstawie testamentu,

a częściowo według ustawy (Sylwestrzak 2026, 926). Może się zdarzyć, że spadkodawca w testamencie wskaże spadkobiercę jedynie w odniesieniu do ułamkowej części majątku, nie rozstrzygając o pozostałej jego części. W takiej sytuacji ta nieobjęta testamentem część majątku osoby zmarłej będzie podlegała dziedziczeniu ustawowemu. Podział spadku, na część dziedziczną z testamentu i część dziedziczną z ustawy, jest możliwy, gdy spadkodawca określi w testamencie udziały w postaci ułamków, ponieważ wielkość udziałów spadkobierców może być wyrażona wyłącznie jako ułamkowa część całego spadku (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2052).

### 3. Zachowek jako instytucja ochrony najbliższej rodziny

Polski prawodawca ustanowił ochronę członków rodziny spadkodawcy, na wypadek pominięcia ich w testamencie. Zabezpieczenie interesów najbliższych członków rodziny zmarłego, poprzez zagwarantowanie im określonego udziału w jego majątku, jest realizowany poprzez zachowek. Prawo do zachowku przysługuje ze względu na szczególną więź rodzinno-prawną łączącą spadkodawcę z jego najbliższymi. Ma ono na celu realizację moralnych obowiązków wobec rodziny oraz urzeczywistnienie zasady, że nikt nie może swobodnie rozporządzać swoim majątkiem na wypadek śmierci, całkowicie pomijając osoby najbliższe (*Wyrok SN 2020, I NSNc 21/20*). Nie ogranicza on formalnie swobody testowania – sporządzenia testamentu. Spadkodawca może dowolnie rozporządzić swoim majątkiem, nawet pomijając bliskich przy jego rozdzielaniu. Ograniczenie to doktryna przedmiotu przedstawia w szerszym ujęciu (Sylwestrzak 2026, 991). Wola spadkodawcy nie ma w tym przypadku całkowitego i decydującego znaczenia. Przepisy o zachowku wprowadzają mechanizmy korygujące wolę spadkodawcy, które mogą zmienić ostateczny podział praw i obowiązków spadkobierców (Sylwestrzak 2026, 991). Podkreśla się, że regulacje ustawowe w tym zakresie służą realizacji takich wartości, jak ochrona i dobro rodziny. Zachowek ogranicza swobodę rozporządzania majątkiem, aby zapobiec dowolnym, arbitralnym decyzjom spadkodawcy, a jednocześnie ma zapewnić sprawiedliwy podział majątku z uwzględnieniem uznanych przez ustawodawcę uprawnień osób najbliższych (*Wyrok SA w Szczecinie 2019, I ACa 794/18*).

Zstępny, czyli dzieciom spadkodawcy albo w przypadku ich wcześniejszej śmierci, wnukom spadkodawcy, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału [zachowek]

(*Kodeks cywilny* 1964, 991 § 1). Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku, bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, bądź w postaci świadczenia od fundacji rodzinnej lub mienia w związku z rozwiązaniem fundacji rodzinnej, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia (*Kodeks cywilny* 1964, 991 § 2).

W doktrynie przedmiotu czasem rozróżnia się prawo do zachowku i roszczenie o zachówek. Wskazuje się, że prawo do zachowku wynika z więzi rodzinnych, z faktu bycia spokrewnionym, przysposobionym lub małżeństwa. Powyższe uprawnienie do uzyskania określonej kwoty pieniężnej jest obliczane na podstawie masy spadkowej, powiększonej, m.in. o darowizny, zapisy windykacyjne, bądź świadczenia z fundacji rodzinnej wskazanych w ustawie. Do chwili otwarcia spadku ma ono charakter jedynie potencjalny. Dopiero z tego prawa wywodzi się roszczenie o zachówek, czyli żądania zapłaty określonej sumy pieniężnej (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2296).

Zgodnie z linią orzecniczą Sądu Najwyższego prawo do zachowku ma swoje źródło w bliskiej relacji rodzinnej między uprawnionym a spadkodawcą. Przyjmuje się, że na spadkodawcy ciąży moralna powinność takiego rozporządzenia majątkiem na wypadek śmierci, aby uwzględnić interesy wszystkich najbliższych. Regulacje, dotyczące zachowku, mają więc na celu zabezpieczenie ich sytuacji majątkowej przed decyzjami, które mogłyby być dla nich krzywdzące lub niekorzystne. Instytucja ta ma wzmacniać więzi rodzinne i chronić interesy ekonomiczne jej członków. Jej uzasadnienie ma nie tylko charakter prawny, lecz także aksjologiczny, oparty na powszechnie akceptowalnych wartościach społecznych, takich jak: sprawiedliwy podział majątku po zmarłym oraz utrzymywaniem poprawnych relacji rodzinnych za życia spadkodawcy. Istotną rolą jest również zaufanie w rodzinie. Zobowiązania, wynikające z instytucji zachowku, powinny być, co do zasady, realizowane dobrowolnie, w sposób uzgodniony przez strony i bez konieczności kierowania sprawy do sądu, o ile jest to możliwe (*Wyrok SN* 2022, II CSKP 306/22).

Instytucja zachowku znajduje swoje uzasadnienie w potrzebie realizacji podstawowych wartości konstytucyjnych, takich jak godność człowieka, ochrona rodziny oraz prawo do dziedziczenia. Zasada demokratycznego państwa prawnego, oparta na idei sprawiedliwości społecznej, sprzeciwia się takiemu ukształtowaniu reguł dziedziczenia, które prowadziłoby do pozbawienia najbliższych członków rodziny środków niezbędnych do życia, zwłaszcza małoletnich dzieci, rodziców, małżonka czy osób trwale niezdolnych do pracy. Zachówek pełni istotne funkcje społeczne i prawne poprzez zapewnienie środków do życia najbliższemu, gwarancję bezpieczeństwa ekonomicznego, chroni rodzinę jako wspólnotę, wpływa na sprawiedliwy podział majątku oraz wzmacnia więzi

solidarnościowe między jej członkami (*Wyrok SN 2020, I NSNc 21/20*). Sama zaś instytucja zachowku służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych (*Wyrok SA w Krakowie 2019, I ACa 379/19*).

#### 4. Wydziedziczenie

W przepisach polskiego prawa instytucją prawa spadkowego, obok zachowku, jest wydziedziczenie. Zastosowanie tej instytucji przez spadkodawcę ma na celu pozbawienia najbliższych członków rodziny prawa do zachowku. Spadkodawca może w testamencie pozbawić zstępnych, małżonka i rodziców zachowku poprzez wydziedziczenie, jeżeli uprawniony do zachowku, spełnia którąkolwiek przesłankę ustawową, czyli wbrew woli spadkodawcy, postępuje uporczywie i w sposób sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, dopuścił się względem spadkodawcy albo jednej z najbliższych mu osób umyślnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności albo rażącej obrazy czci, uporczywie nie dopełnia względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych (*Kodeks cywilny 1964, 1008*). Wydziedziczenie stanowi szczególnie rodzaj prywatnej sankcji stosowanej wobec osoby, której zachowanie zostało uznane przez spadkodawcę za naganne. Ma ono dwojaki charakter, z jednej strony prowadzi do pozbawienia określonych korzyści majątkowych, z drugiej zaś niesie za sobą wymiar niematerialny, polegający na napiętnowaniu postępowania wydziedziczonego poprzez wskazanie przyczyny wydziedziczenia w testamencie. Do skutecznego wydziedziczenia nie jest konieczne użycie terminu „wydziedziczenie”. Wystarczające jest jednoznaczne wyrażenie przez spadkodawcę oświadczenia woli pozbawienia danej osoby jakichkolwiek praw i korzyści po śmierci spadkodawcy, o ile wskazane w testamencie uzasadnienie odpowiada przesłankom zawartym w ustawie (*Sylwestrzak 2026, 1008*).

Takie stanowisko doktryny przedmiotu potwierdza również orzecznictwo sądowe. W jednym z postanowień Sąd Najwyższy zauważył, że jeżeli spadkodawca chce skorzystać z instytucji wydziedziczenia, może przy określeniu jego przyczyny posłużyć się sformułowaniami zaczerpniętymi z ustawy. Nie jest to jednak wystarczające, ponieważ spadkodawca powinien wskazać konkretne zachowania spadkobiercy, które realizują daną ustawową przesłankę. Dopiero takie doprecyzowanie pozwala ocenić, czy podstawy wydziedziczenia rzeczywiście zaistniały (*Postanowienie SN 2025, I CSK 1992/24*). Wydziedziczenie może być skuteczne tylko wówczas, gdy odpowiedzialność za zerwanie relacji i wygaśnięcie więzi emocjonalnej leży wyłącznie po stronie przyszłego spadkobiercy. Pozbawienie go wszelkich korzyści, wynikających ze spadku, stanowi najdalej idącą sankcję przewidzianą przez prawo spadkowe (*Postanowienie SN 2025, I CSK 1992/24*).

W doktrynie przedmiotu, przyjmuje się, że sporządzenie przez testatora tzw. testamentu negatywnego, polegającego na wyłączeniu spadkobiercy ustawowego od dziedziczenia, nie skutkuje pozbawieniem tej osoby prawa do zachowku (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2349). Sąd Najwyższy potwierdził to w uchwale, przyjmując, że przepisy *Kodeksu cywilnego* dopuszczają możliwość wyłączenia spadkobiercy ustawowego od dziedziczenia poprzez tzw. testament negatywny. Przy czym takie wyłączenie nie powoduje utraty przez niego prawa do zachowku (*Uchwała SN 1975, III CZP 14/75*).

Wydziedziczenie spadkobiercy na mocy przesłanki o niedopełnieniu względem spadkodawcy obowiązków rodzinnych, według orzecznictwa polskich sądów, uznaje się takie zachowanie, które narusza wyznawane przez niego zasady. Nie należy jednak ograniczać się wyłącznie do wartości podzielanych w chwili sporządzenia testamentu, lecz uwzględnić szerszy kontekst całego życia testatora. Uwzględnione jednak zostaną tylko te naruszenia, które pozostają w sprzeczności z powszechnie przyjętymi, obiektywnie ocenianymi zasadami współżycia społecznego. Ostateczna decyzja, czy dane zachowanie spełnia to kryterium, należy do sądu (*Wyrok SA w Poznaniu 2021, I ACa 505/20*). Obowiązki rodzinne, wskazane w *Kodeksie cywilnym*, nie ograniczają się jedynie do obowiązku alimentacyjnego. Obejmują także powinność udzielania pomocy i sprawowania opieki związane z chorobą, podeszłym wiekiem czy innymi trudnościami życiowymi. W ich zakres wchodzi również troska o stan psychiczny i fizyczny rodziców, a także zapewnienie im takich warunków życia, by nie byli zmuszeni do ponoszenia konsekwencji nagannych, społecznie potępianych zachowań dorosłego dziecka (*Wyrok SA w Poznaniu 2021, I ACa 505/20*).

## 5. Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku

Osoba powołana do spadku czy to testamentowo, czy z mocy ustawy, ma dwie możliwości postąpienia z otrzymanym spadkiem. Aby spadek otrzymać lub odrzucić musi złożyć oświadczenie odpowiednio przed sądem lub przed notariuszem. Można je złożyć ustnie lub na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym (*Kodeks cywilny 1964, 1018 § 3*). Z uwagi na zasadę, że oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku jest nieodwołalne, w przypadku gdy spadkobierca złoży więcej niż jedno takie oświadczenie, np. przed sądem albo u różnych notariuszy, skutki prawne wywołuje wyłącznie to, które zostało złożone jako pierwsze, jeśli było ważnie złożone. Kwestia ta ma szczególne znaczenie wtedy, gdy złożone oświadczenia różnią się między sobą treścią (Ciszewski i Knabe 2024, 1118). Przytoczony wyżej przepis *Kodeksu cywilnego* pozwala na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku zarówno przed sądem, jak i u notariusza. W przypadku sądu jest to sąd rejonowy właściwy dla miejsca

zamieszkania lub pobytu osoby składającej oświadczenie. Następnie sąd lub notariusz niezwłocznie przekazuje oświadczenie wraz z załącznikami do sądu spadku. Wyjątek dotyczy sytuacji, gdy notariusz sporządził i zarejestrował akt poświadczenia dziedziczenia, wtedy taki obowiązek nie zajdzie (*Kodeks postępowania cywilnego* 1964, 640 § 1). Jeżeli natomiast toczy się już postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, oświadczenie można złożyć bezpośrednio przed sądem prowadzącym tę sprawę (*Kodeks postępowania cywilnego* 1964, 640 § 2). W odróżnieniu do właściwości miejscowej sądu, obowiązujące przepisy nie wprowadzają żadnych ograniczeń, co do właściwości miejscowej notariusza. Osoba zainteresowana złożeniem takiego oświadczenia może wybrać dowolnego notariusza, prowadzącego kancelarię notarialną w Rzeczypospolitej Polskiej (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2384).

Oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku osoba zainteresowana może złożyć w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swojego powołania do spadku (*Kodeks cywilny* 1964, 1015 § 1). Termin ten ma charakter zawity, po jego upływie wygasa możliwość złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku (*Postanowienie SN* 2023, I CSK 1158/23). Brak złożenia stosownego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, w określonym wyżej terminie, skutkuje przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza (*Kodeks cywilny* 1964, 1015 § 2). W rezultacie przepisy przewidują, że brak działania ze strony spadkobiercy w określonym terminie wywołuje konkretne skutki prawne. Rozwiązanie to ma na celu gwarantowanie pewności w stosunkach spadkowych oraz uniknięcie sytuacji, w której wierzyciele spadku musieliby zbyt długo czekać na ustalenie zasad odpowiedzialności spadkobierców (Karaszewski 2026, 1015).

Zawartość oświadczenia, dotyczącego przyjęcia lub odrzucenia spadku, powinna zawierać imię i nazwisko spadkodawcy, datę i miejsce jego śmierci oraz ostatnie miejsce jego zwykłego pobytu, tytuł powołania do spadku, treść złożonego oświadczenia. Oświadczenie powinno również zawierać wymienienie wszelkich wiadomych, składającemu oświadczenie, osób należących do kręgu spadkobierców ustawowych, jak również wszelkich testamentów, chociaż składający oświadczenie uważałby je za testamenty dotknięte skutkiem nieważności oraz danych dotyczących treści i miejsca przechowania testamentów (*Kodeks postępowania cywilnego* 1964, 640 § 1 i 2). Zarówno oświadczenie składane ustnie, jak i te sporządzone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym, muszą zawierać wszystkie elementy wskazane w powyższym przepisie. Jeżeli pisemne oświadczenie spadkobiercy jest niekompletne, sąd lub notariusz, przed którym zostało złożone, powinien wezwać do jego uzupełnienia, jednocześnie informując o konsekwencjach prawnych braku wykonania tego obowiązku (Zieliński i Flaga-Gieruszyńska 2026, 1587). Z kolei w przypadku składania oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku przed notariuszem, Sąd Najwyższy orzekł,

że złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przed notariuszem wymaga formy aktu notarialnego (*Postanowienie SN* 2006, I CSK 228/06).

Spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje wyłączony od dziedziczenia tak, jakby nie dożył otwarcia spadku (*Kodeks cywilny* 1964, 1020). W takim przypadku osoba, która skutecznie odrzuciła spadek, jest traktowana tak, jakby nie żyła w chwili jego otwarcia, a tym samym nie nabywa spadku (*Postanowienie* 2022, I NSNc 158/21).

W rodzinnych relacjach często występuje ograniczona transparentność informacji, a zakres wzajemnej wiedzy członków rodziny bywa niepełny. Dotyczy to również kwestii ekonomicznych, takich jak długi, kredyty lub inne zobowiązania finansowe, które nie zawsze są ujawniane najbliższym. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, w prawie polskim istnieją dwie możliwości przyjęcia spadku pod kwestią odpowiedzialności. Pierwszym sposobem przyjęcia spadku, jest przyjęcie proste, w którym spadkobierca ponosi pełną odpowiedzialność za długi spadkowe bez ograniczenia (*Kodeks cywilny* 1964, 1031 § 1). Oznacza to, że musi je spłacić w całości, nawet jeśli ich łączna wysokość przekracza wartość odziedziczonego majątku. Odpowiedzialność ta nie jest w żaden sposób ograniczona kwotowo i obejmuje cały majątek spadkobiercy, zarówno ten, który posiadał wcześniej, jak i ten nabyty w drodze spadku (Karaszewski 2024, 1031).

Następną możliwością, bardziej bezpieczną, jest przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Spadkobierca w tym przypadku ponosi odpowiedzialność za długi spadkowe tylko do wartości ustalonego w wykazie inwentarza albo spisie inwentarza stanu czynnego spadku. Powyższe ograniczenie odpowiedzialności odpada, jeżeli spadkobierca podstępnie pominął w wykazie inwentarza lub podstępnie nie podał do spisu inwentarza przedmiotów należących do spadku, lub przedmiotów zapisów windykacyjnych albo podstępnie uwzględnił w wykazie inwentarza, lub podstępnie podał do spisu inwentarza nieistniejące długi (*Kodeks cywilny* 1964, 1031 § 2). Z powyższego wynika, że wierzyciele mają prawo zaspokajać swoje roszczenia z całego majątku spadkobiercy, w tym także majątku odziedziczonego, jednak co do zasady, tylko do wysokości wartości aktywów wchodzących w skład spadku (odpowiedzialność *pro viribus hereditatis* – do wysokości stanu czynnego spadku). Każdy spadkobierca odpowiada więc jedynie w granicach wartości przypadającego mu udziału w majątku spadkowym. Ustalenie tej wartości następuje na podstawie wykazu inwentarza albo spisu inwentarza. Ograniczenie to traci zastosowanie, jeśli spadkobierca działał w sposób podstępny, opisany wyżej, np. zataił składniki majątku spadkowego, zapisy windykacyjne albo wykazał nieistniejące zobowiązania. W takiej sytuacji, mimo przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza, ponosi on pełną, nieograniczoną odpowiedzialność za długi spadkowe, obejmującą cały jego majątek, tak jak przy przyjęciu spadku wprost (Ciszewski i Knabe 2024, 1031).

## 6. Odrzucenie spadku w imieniu małoletnich dzieci

Bardzo ciekawym przypadkiem, z punktu widzenia praktyki prawnej, jest odrzucenie spadku w imieniu małoletnich przez ich przedstawicieli ustawowych. Rodzic, który składa w imieniu dziecka oświadczenie o odrzuceniu spadku, musi jednocześnie wskazać, że przysługuje mu władza rodzicielska oraz określić jej zakres. Powinien potwierdzić, że drugi z rodziców wyraził zgodę na odrzucenie spadku (chyba, że oboje składają oświadczenie wspólnie), a także poinformować o wcześniejszym odrzuceniu spadku przez któregośkolwiek z rodziców oraz przez innych zstępnych tych rodziców. Wymogi te nie mają zastosowania, jeśli wcześniej uzyskano zgodę sądu na dokonanie czynności przekraczającej zwykły zarząd majątkiem dziecka, jaką jest odrzucenie spadku (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2384). Treść takiego oświadczenia składana jest pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywych oświadczeń. Jeśli oświadczenie składane jest przed sądem albo notariuszem, osoba je przyjmująca ma obowiązek uprzedzić składającego o tej odpowiedzialności (Kuźmicka-Sulikowska 2025, 2384).

Jeżeli dziecko jest powołane do dziedziczenia, wskutek uprzedniego odrzucenia spadku przez rodzica, to czynność polegająca na odrzuceniu spadku w imieniu dziecka przez rodzica, któremu w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska, gdy jest dokonywana za zgodą drugiego z rodziców, któremu również w tym zakresie przysługuje władza rodzicielska albo gdy jest dokonywana wspólnie, nie wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego, chyba że zaistnieje brak porozumienia rodziców (*Kodeks rodzinny i opiekuńczy* 1964, 101 § 4). Rozwiązanie to jest kolejną próbą uproszczenia procedur związanych z przyjmowaniem lub odrzucaniem spadku. W praktyce przez lata pojawiało się wiele trudności wynikających z konieczności wcześniejszego uzyskiwania zgody sądu opiekuńczego na złożenie takiego oświadczenia w imieniu małoletniego. W sytuacji, gdy dziecko dziedziczy wskutek odrzucenia spadku przez rodzica, przyjmuje się natomiast, że rodzic, podejmując identyczną decyzję w imieniu dziecka, jak wobec własnego majątku, działa rozsądnie i z uwzględnieniem dobra dziecka (Kotas-Turoboyska 2026, 101). Wniosek o wydanie zezwolenia na dokonanie przez rodziców czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka lub na wyrażenie przez rodziców zgody na dokonanie takiej czynności przez dziecko, sąd opiekuńczy udziela na wniosek jednego z rodziców po wysłuchaniu drugiego rodzica (*Kodeks postępowania cywilnego* 1964, 583). Sprawa jest rozpoznawana przez sąd w postępowaniu nieprocesowym, a jej rozstrzygnięcie następuje w formie postanowienia co do istoty sprawy. Postanowienie sądu opiekuńczego staje się skuteczne dopiero po jego uprawomocnieniu i nie może być później zmienione ani uchylone, jeśli na jego podstawie powstały już skutki prawne wobec osób trzecich. W przypadku wyrażenia zgody sąd powinien

precyzyjnie wskazać, jaką konkretnie czynność można na jej podstawie podjąć (Kotas-Turoboyska 2026, 101).

W przypadku małoletnich spadkobierców, którzy dziedziczą po odrzuceniu spadku przez swoich wstępnych, termin na złożenie oświadczenia zaczyna biec od chwili, gdy rodzice odrzucili spadek. Termin, określony w art. 1015 § 4 *Kodeksu cywilnego*, nie może jednak upłynąć przed prawomocnym zakończeniem postępowania dotyczącego uzyskania zgody dla przedstawicieli ustawowych na złożenie takiego oświadczenia w imieniu dziecka. Po uzyskaniu prawomocnego rozstrzygnięcia w tej sprawie oświadczenie o odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego powinno zostać złożone bez zbędnej zwłoki (*Postanowienie SN* 2025, II CSKP 1820/22).

## 7. Zakończenie

Więzy krwi odgrywają fundamentalne znaczenie w prawie spadkowym. Najczęściej poprzez sam fakt bycia spokrewnionym z osobą zmarłą, dana osoba znajduje się w kręgu osób powołanych do dziedziczenia. Analiza składu spadku, tytułu testamentowego lub ustawowego powołania do spadku, instytucji zachowku oraz wydziedziczenia, pozwala zauważyć dążenie ustawodawcy do zachowania równowagi pomiędzy swobodą testowania, a ochroną interesów najbliższych członków rodziny spadkodawcy.

Szczególne znaczenie praktyczne mają regulacje prawne dotyczące przyjęcia i odrzucenia spadku, ponieważ te decyzje mogą wywołać daleko idące skutki majątkowe. Dotyczy to zwłaszcza sytuacji, w których odrzucenie spadku następuje w imieniu małoletnich dzieci. W takich przypadkach konieczność działania obojga rodziców razem lub uzyskania odpowiednich zgód, stanowi istotny mechanizm ochrony interesów osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych, które nie mogą same o sobie decydować.

Zaprezentowane zagadnienia, pomagają zrozumieć, że prawo spadkowe, mimo swojej złożoności i skomplikowania, pełni ważną funkcję społeczną, gwarantując ciągłość stosunków majątkowych po śmierci spadkodawcy oraz ochronę praw jego najbliższych. Znajomość instytucji prawa spadkowego pozwala uniknąć wielu problemów praktycznych i podejmować świadome decyzje dotyczące dziedziczenia, co ma uzasadnienie w łacińskiej paremii *ignorantia iuris nocet* (nieznajomość prawa szkodzi). Problematyka prawa spadkowego ma charakter powszechny, ponieważ z zagadnieniami związanymi z dziedziczeniem zetknie się niemal każdy człowiek, niezależnie od swojej sytuacji życiowej czy majątkowej. Świadomość i znajomość prawa spadkowego może pomóc wcześniej uporządkować sprawy rodzinne oraz zapobiec konfliktom rodzinnym po śmierci spadkodawcy.

## Bibliografia

- Ciszewski, Jerzy i Jakub Knabe. 2024. „Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany”. W: *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Piotr Nazaruk. Gdańsk: LEX el.
- Karaszewski, Grzegorz. 2026. „Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany”. W: *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Małgorzata Balwicka-Szczyrba i Anna Sylwestrzak. Warszawa: LEX el.
- Kotas-Turoboyska, Sławomira. 2026. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer/LEX el.
- Kuźmicka-Sulikowska, Joanna. 2025. „Objaśnienia do art. 922–1057”. W: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Edward Gniewek i Piotr Machnikowski, 2015–2507. Warszawa: C.H. Beck.
- Sylwestrzak, Anna. 2026. „Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany”. W: *Kodeks cywilny. Komentarz aktualizowany*, red. Małgorzata Balwicka-Szczyrba i Anna Sylwestrzak, Warszawa: LEX el.
- Zieliński, Andrzej i Kinga Flaga-Gieruszyńska. 2026. *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, Warszawa: C.H. Beck.

## Akty prawne

- Kodeks cywilny*. 1964. *Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r.* (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1071 z późn. zm.).
- Kodeks postępowania cywilnego*. 1964. *Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r.* (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 468 z późn. zm.).
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. 1964. *Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r.* (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 236).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 11.03.1998 r.*, III CKN 398/97, LEX nr 1228744.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 10.11.2006 r.*, I CSK 228/06, OSNC 2007, nr 7–8, poz. 123.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 22.05.2019 r.*, I NSNc 3/19, LEX nr 2671026.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 7.07.2022 r.*, I NSNc 158/21, LEX nr 3479951 (A).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 23.08.2022 r.*, I CSK 1416/22, LEX nr 3411342 (B).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 13.10.2023 r.*, I CSK 1158/23, LEX nr 3614642.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 28.01.2025 r.*, II CSKP 1820/22, LEX nr 3822205 (A).
- Postanowienie Sądu Najwyższego z 31.07.2025 r.*, I CSK 1992/24, LEX nr 3900035 (B).
- Uchwała Sądu Najwyższego z 10.04.1975 r.*, III CZP 14/75, OSNC 1976, nr 2, poz. 28.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 30.09.2015 r.*, I ACa 799/15, LEX nr 1842400.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 19.12.2019 r.*, I ACa 379/19, LEX nr 2978312.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 30.06.2021 r.*, I ACa 505/20, LEX nr 3304478.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 30.05.2019 r.*, I ACa 794/18, LEX nr 2704177.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 25.06.2020 r.*, I NSNc 21/20, LEX nr 3020693.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 27.10.2022 r.*, II CSKP 306/22, LEX nr 3514288.

**SZYMON KĘSIK** – mgr prawa, absolwent Uniwersytetu Opolskiego, aplikant notarialny izby notarialnej we Wrocławiu.